

Надія Горішна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний університет
ім. В. Гнатюка
м. Тернопіль

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ЗАВДАННЯ

У статті проаналізовано ключові виклики для розвитку інклюзивної освіти в Україні та завдання, які у зв'язки з ними потребують вирішення. Визначено, що подальша імплементації інклюзії у систему освіти ускладнюється відсутністю єдиних підходів до трактування основних понять, що становлять її тезаурус; вибору та побудови найбільш адекватної моделі інклюзивної освіти; посилення інституційної та фінансової спроможності об'єднаних територіальних громад.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, моделі інклюзивної освіти, діти з особливими освітніми потребами.*

Впровадження інклюзії у систему освіти України розпочалося у 2009 р. після ратифікації Конвенції ООН про права інвалідів [4; 5]. У наступні роки було прийнято ряд нормативно-правових та підзаконних актів, спрямованих на вирішення широкого комплексу питань, пов'язаних з її імплементацією. Дослідження та розробка теоретико-методологічних і практичних засад інклюзивної освіти, вивчення історико-педагогічних особливостей її розвитку, кращих закордонних практик здійснювались у працях вітчизняних дослідників В. Засенко, А. Колупаєвої, В. Синьова, Д. Таланчук, Ю. Найди, Г. Давиденко та інших.

Сьогодні, коли з моменту впровадження інклюзивної освіти в Україні, минуло більше десяти років, проблеми і труднощі на шляху її подальшого розвитку стають більш очевидними і зрозумілими.

Метою дослідження є визначення ключових викликів у розвитку інклюзивної освіти в Україні та шляхів подолання.

Для збору, узагальнення, аналізу, систематизації та аналізу інформації про розвиток інклюзивної освіти в Україні було використано метод кабінетного дослідження. Пошук статистичних

даних, нормативно-правових актів, інформаційно-аналітичних матеріалів, наукових публікацій здійснювався у наукових метричних базах даних Research Gate, Google Scholar, базі даних «Законодавство України».

Результати аналізу наукових праць з проблеми дослідження засвідчили відсутність чіткого розуміння і трактування як самого поняття «інклюзивна освіта», так багатьох інших, що становлять її тезаурус, зокрема таких, як «інклюзивне навчання», «особливі освітні потреби» (ООП) тощо. Зокрема, на сьогодні окреслились два підходи щодо розуміння поняття «інклюзивна освіта» – вузький і широкий. Відповідно до вузького розуміння її визначають як включення дитини з інвалідністю і/або ООП у загальноосвітні навчальний заклад за місцем проживання. Такий підхід побудований на протиставленні інклюзивної освіти спеціальній та звужує її цільову категорію до дітей з інвалідністю та особливими освітніми потребами. Відповідно до більш широкого трактування інклюзивної освіти, вона передбачає включення у систему освіти усіх дітей, які формально навчаються у загальній системі освіти, проте не є у повній мірі включеними у навчальний процес. Мова іде про дітей з низькою успішністю, поганою відвідуваністю, тих, які зазнають цькування, залучені до важких форм праці тощо. У той час, як базові нормативно-правові акти декларують широкий підхід до розуміння інклюзії в освіті, підзаконні орієнтовані на одну категорію – дітей з ООП [1, с. 24]. Зазначимо, що саме широке трактування інклюзивної освіти, подане у Саламанській декларації [7], відповідає її сучасному розумінню.

Важливим для подальшого розвитку інклюзивної освіти є побудова ефективної моделі інклюзивної освіти, яка б забезпечувала оптимальні умови для включення усіх дітей у систему освіти та соціум. На сьогодні в Україні формується багатостороння модель організації інклюзивної освіти, при якій окрім навчання в інклюзивних закладах освіти існують і проміжні варіанти, такі як спеціальні класи у загальноосвітніх школах та індивідуальне навчання вдома. Хоча у чистому вигляді інклюзивна освіта належить до односторонньої системи, при якій усі діти навчаються в одній системі закладів, на даний час немає жодної країни, де б усі учні з ООП навчалися в інклюзивних освітніх закладах. Системи інклюзивної та спеціальної освіти можуть існувати паралельно, кожна виконуючи при цьому власні завдання. Застереження, проте, існують щодо

спеціальних класів у закладах загальної освіти. Результати проведених за кордоном досліджень [8, с. 6] свідчать, що багато учнів з ООП, які навчаються у спеціальних класах перебувають у повній або частковій сегрегації та є ізольованими від своїх однолітків. На дану проблему вітчизняної моделі інклюзивної освіти у 2015 році звернув увагу Комітет ООН з прав осіб з інвалідністю відзначивши сегрегаційний підхід до навчання дітей з ОПП у спеціальних класах загальноосвітніх шкіл [6].

З 2014 року впровадження інклюзивної освіти в Україні відбувається в умовах децентралізації влади. Відповідальність за створення умов для надання якісних освітніх послуг та підвищення якості освіти дітей, які проживають та навчаються на їхній території несуть органи місцевого самоврядування, якими є об'єднані територіальні громади (ОТГ). Вони, зокрема, відповідають за забезпечення прав та можливостей осіб з інвалідністю та ООП на освіту, забезпечення засобами для навчання, розвиток інклюзивного середовища, надання освітніх, психологічних та корекційних послуг тощо.

На початок 2019 року кількість інклюзивних класів в опорних школах ОТГ становила 38%; частка учнів, які там навчались – 76% [3]. Станом на 2019 рік на рівні ОТГ функціонувало понад 500 інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), які забезпечували комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини та психолого-педагогічну підтримку навчального процесу, надаючи психолого-педагогічні, корекційні та розвивальні послуги дітям із ООП [2]. Ці показники демонструють успішне впровадження інклюзивної освіти на місцевому рівні при фінансовій підтримці з державного бюджету [6]. Проте, на даний час в Україні немає серйозних аналітичних досліджень, які б виявили переваги та недоліки децентралізації системи освіти щодо інклюзії в умовах, коли така підтримка не буде надаватися.

Впровадження інклюзивного підходу до забезпечення рівних прав на здобуття освіти для усіх громадян, у тому числі й тих, які мають ООП є одним із головних пріоритетів освітньої політики держави. Серед ключових викликів, що мають бути вирішені у найближчий час, на нашу думку, належать впровадження єдиних підходів до трактування поняття «інклюзивна освіта» та інших, що становлять її тезаурус; вибору та побудови найбільш адекватної для країни моделі

навчання дітей з особливими освітніми потребами; посилення інституційної та фінансової спроможності ОТГ.

Література

1. Горішна Н. М. Інклюзивна освіта: підходи до розуміння та виклики розвитку. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2020. № 6 (162), С. 23–29.
2. Децентралізація. Реформа освіти в умовах децентралізації. URL: <https://decentralization.gov.ua/education> (дата звернення 10.09.2019).
3. Загальна інформація про опорні школи. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування в галузі освіти станом 01.05.2018 р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/oporni%20shkoli/05052018-monitoring-oporni.pdf>
4. Засенко В., Колупаєва А. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 3. С. 20–29.
5. Мельничук О. Становлення та розвиток інклюзивної освіти в Україні. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. 2019. С. 54–60.
5. Про затвердження Плану заходів з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях, наданих Комітетом ООН з прав осіб з інвалідністю, до першої доповіді України про виконання Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.12.2016 р. № 1073-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1073-2016-%D1%80> (дата звернення: 24.06.2019).
6. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2017 р. № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-%D0%BF#Text>].
7. Саламанська декларація та рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами прийнята всесвітньою конференцією щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами: доступ і якість 7-10 червня 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94 (дата звернення: 18.06.2019).
8. Sayed, Y. Soudien, C. Carrim N. Discourses of exclusion and inclusion in the South: Limits and possibilities. *Journal of Educational Change*. 2003. № 4. pp. 231–248.